

KORPORATIVIZEM IN HOBBS

Uvodni sklop te številke odpira temo, ki jo je domača politologija doslej vselej obšla. Pa ne zato, ker bi bila od naše realnosti preveč oddaljena in zato morda neznana ali nezanimiva, pač pa zato, ker nam je tako blizu, da je do nje težko vzpostaviti razdaljo, potrebno za razmislek o njej. Poleg tega presojanje slovenskega političnega prostora skozi prizmo korporativizma nujno zbuja občutek nelagodja. Nič čudnega, saj prevladujoča jezikovna praksa v našem prostoru korporativizem še vedno kratko malo izenačuje s fašistično družbeno ureditvijo. Tako očrnenega korporativizma pa ni popularno pripisovati svoji državi, ki še živi v herojskem obdobju svojega nastajanja in ustvarja mite, ki k temu obdobju sodijo. In vendar so “*slovenska tla*”, kot trdi Igor Lukšič, “*pravo leglo korporativizma*”. Korporativizem sicer ni zgolj fašizem. Zgodovina korporativizma se začne davno pred vzponom fašizma v Italiji in se ne sklene z njegovim padcem, saj so elementi korporativistične ureditve navzoči v ustavah nekaterih evropskih držav, med katerimi je tudi Slovenija. Kot dokazujeta Igor Lukšič in Milan Zver, ki spremljata korporativna obličja na Slovenskem v obdobju pred vojno in po njej, lahko v ozadju vseh institucionalnih in legitimacijskih sprememb, ki jih je slovenski prostor doživel v tem stoletju, jasno odčitamo kontinuiteto korporativne misli in prakse. Od zadružništva Janeza Evangelista Kreka sega prek medvojnih predstavnikov, Ustave SFRJ iz leta 1974 in Kardeljevih Smeri razvoja iz leta 1977 vse do sedanje Ustave Slovenije iz leta 1991. Zagatnost in nelagodje te ugotovitve je njeno nasprotje z liberalno legitimacijo, s katero se slovenska država skuša ovesiti v želji, da bi ustrezala merilom zahodnih demokracij.

Korporativni elementi političnega sistema se po svojih temeljnih podmenah razlikujejo od liberalno-pluralističnih in jim nasprotujejo. Pluralizem temelji na načeloma neomejenem številu prostovoljnih interesnih združenj, ki se med seboj kosajo za čim večji vpliv na politične odločitve. Korporativna združenja nasprotujejo združenjem, ki so nastala na pluralističnih podmenah, ker so nekompetitivna, ker je njihovo število omejeno, članstvo v njih pa polprisilno in ker nastanejo z blagoslovom države, ki jim v procesu oblikovanja političnih odločitev podeljuje status sogovornika s posebnimi pravicami oziroma monopolnega sogovornika. V zameno za sprejem ugodnih političnih odločitev korporacije zagotavljajo državi sodelovanje pri njihovem uveljavljanju med svojim članstvom. Liberalno-pluralistično pojmovanje družbe ostro razmejuje politično sfero, sfero javnosti in sfero zasebnosti. Na družbo gleda kot na asociacije posameznikov, ki svoje politične interese oblikujejo prek strank, individualno (na volitvah in referendumih) in prek civilnodružbenih pobud. Prav v tej izhodiščni perspektivi pa se korporativizem razhaja z liberalnim pogledom. Korporativizem posameznika podredi mestu, ki ga ta zaseda v družbeni delitvi dela. “Inkorporira” ga v politično-funkcionalne organizacije, ki združujejo posameznike s podobnim mestom v družbeni delitvi dela. Podmena in posledica takšne politične ureditve sta, da je politični interes posameznika neločljivo zraščeno z mestom, ki ga zaseda v družbeni delitvi dela. Liberalno pojmovana vloga posameznika kot izvornega agensa procesa oblikovanja političnega predstavništva je na ta način postavljena na stranski tir, saj dosledno uresničenje korporativnega načela družbene ureditve ogroža tudi sfero zasebnosti, brez katere si ne moremo misliti nastajanja neodvisne individualne politične izbire.

Seveda so tudi med korporativizmi razlike velike. Ko govorimo o korporativizmu, imamo lahko v mislih srednjeveško stanovsko državo, Italijo v času fašizma, državni korporativizem v Južni Ameriki ali liberalni korporativizem, ki ga v očeh poznavalcev največkrat predstavlja Avstrija. Izraz "liberalni korporativizem" je glede na vse rečeno protisloven, saj združuje to, kar smo poprej predstavili kot izključujoči si nasprotji. Ko so družbene vede v sedemdesetih letih obudile razpravo o korporativizmu, je ta izraz v razpravi, ki jo v prevodu objavljamo v tej številki, vpeljal G. Lehnbruch, poleg P. C. Schmitterja vodilno ime v preučevanju sodobnih korporativističnih družbenih modelov. Kako razumeti to paradokso opredelitev? Ena od možnosti, ki ohrani smiselnost takšne opredelitve, je, da korporativizma ne razumemo kot popolnega političnega sistema, niti kot državne ureditve, temveč kot sistem posredovanja političnih interesov, ki je pluralističnemu lahko dopolnilo in njegov korektivni mehanizem, torej kot drugo skrajnost v kontinuumu, ki naj zagotovi večjo stabilnost družbenega sistema. (Primerjalne raziskave v posameznih državah so pokazale korelacijo med navzočnostjo korporativnih elementov in upravljivostjo političnega sistema, dopuščanjem visoke stopnje obdavčenosti ter javne porabe in nizko ravnijo nezaposlenosti.)

In v čem je izzivalnost teoretskega in političnega obujanja korporativizma? Prvič v tem, da navkljub sklicevanju na liberalizem in evropsko liberalno tradicijo kot najbolj nesporno legitimacijsko teorijo sodobne državnosti lahko s pomočjo pojma korporativizem pokažemo vzporedno tradicijo, ki je tej - na ravni apriorne konstrukcije - nasprotna. Drugič, s tem ko korporativizem prostor individualne zasebnosti odpravlja na račun funkcionalne celote, načenja vprašanje, ki tudi liberalne teorije države spravlja v vedno večjo zadrego. Gre za ločitev javnega in zasebnega, ki jo postulira liberalna teorija države. Tempo sprememb v artikulaciji teh dveh sfer, vedno večje infiltriranje javnega interesa v klasično pojmovano sfero zasebnosti, ki ga vsiljujejo razvoj telekomunikacij, urbanizacija, gostota in naraščajoča mobilnost prebivalstva, ekološke zahteve in tudi aids oz. širjenje intravenskega uživanja mamil (o tem glej tematsko številko *Časopisa, Droge na tehtnici*) obsegajo vedno širši krog dejanj, ki so še nedavno sodila med zasebna. Zdi se, kot bi bila individualna dejanja, za katera se javnost ne bi zanimala, vrsta na poti izginjevanja. Vedenjska reglementacija se z delovnih mest in iz drugih javnih prostorov seli v stanovanja, nekdanja zavetišča zasebnosti. Javni interes za odnos staršev do otrok je znan in star, danes pa državnim oblastem ne more biti več vseeno, ali med ščetkanjem zob večina prebivalstva pušča dragoceno (prečiščeno) tekočino zaman odtekati in ali se ti, ki pogosto menjujejo spolne partnerje, pri tem primerno zaščitijo, ali kadilci potiskajo v pasivno kadilstvo tudi druge ipd.

Genezo sodobnih oblik korporativizma lahko spremljamo daleč nazaj v zgodovino. "Funkcionalna organiziranost" in "funkcionalno predstavnštvo", izraza, ki v teorijah o sodobnem korporativizmu označujeta podreditev individuuma širši celoti, sta le sodoben tehnološko-ekonomski izraz organskega pogleda na družbo. Organske teorije družbe združuje teza, da posameznik in svoboda njegovih odločitev nista vrednoti na sebi. Posameznik se uvrednoti šele, ko mu dodelimo vlogo v reprodukciji družbenega organizma, tj., ko postane ud, sestavni del organa in organskega sistema - korporacij, posredniških paradržavnih teles med posameznikom in državo, vrhovno korporacijo, ki je edina sama sebi namen.

Brskanje po preteklosti organskih teorij nas vodi k teorijam družbe kot agregata organskih sistemov, katerih edini smoter je, po analogiji s človeškim telesom, celota, mesto posredovanja vseh njenih parcialnih in nesamozadostnih mehansko sestavljenih delov. Ko danes govorimo o "družbenem telesu", "volilnem telesu", "skupščinskem telesu", "družini kot osnovni celici družbe", "glavarjih", "poglavarjih" in "glavnini", ostajamo jezikovno zavezani tej tradiciji. Toda besedišče, ob katerem danes lahko skomignemo z rameni, je bilo v srednjem veku več kot le nedolžna metafora. Primerjava kralja z glavo in njegovih podanikov z udi obvladuje politično-ekleziastične teorije srednjega veka. Temelj zanje sta pripravili pavlinska teza o Cerkvi kot Kristusovem telesu (*Corpus Christi*) in Konstantinova juristična kodifikacija Cerkve kot

corpusa (v srednjem veku je bil termin *corpus ecclesia mysticum*). Renesanci in novoveški juristi so pojem postopoma razbremenili teoloških implikacij.

Med temi, ki so odločilno prispevali k deteologizaciji prava in politične filozofije, je bil tudi Hobbes. V izhodišče svoje filozofije političnega je postavil ljudi, ki živijo v naravnem stanju, ko jih v medsebojnih odnosih nič ne zavezuje in je vodilo njihovega ravnanja zgolj egoistični interes. Hipoteza o naravnem stanju in individuuumih, ki jih vodi le zasebni interes, je zamajala temelje korporativističnega organicizma, ker je zanikala naravno socialnost človeške narave, naravno hierarhičnost družbe in naravno zraščeno interesov posameznikov v skupnem dobrem etnotne vere. Vse to je nadomestila hipoteza naravne sovražnosti med ljudmi, ki imajo zaradi različnih predispozicij tudi zelo različne predstave o tem, kaj je zanje dobro. Družbena forma torej za Hobbesa ni naravno dana, pač pa proizvedena z dogovorom med ljudmi.

Čeprav je s svojo izhodiščno hipotezo razkrojil vse družbene institucije in podvomil o njihovi utemeljenosti, je tudi Hobbes ostal dolžnik analogije države in človeškega telesa. Vprašanje je le, kolikšno težo ji je pripisal. Njegovo zatekanje k tej tradicionalni analogiji je vidno že na litografiji, ki je krasila naslovno stran prvih izdaj Leviatana. V njenem zgornjem delu je upodobljena pokrajina z mestecem. Nad obzorjem se od pasu navzgor boči veličastna figura Leviatana, biblične pošasti, umrljivega boga, ki je pri Hobbesu posebljal državnost. Leviatan na naslovnici je upodobljen z vsemi simboli suverenosti: z okronano glavo (v prvi izdaji je bil obraz podoben obrazu Karla I., v kasnejših pa Cromwellovemu), v desnici ima izdrt meč, v levici pa drži škofovsko palico. V njegov trup je vgravirana množica posameznikov. Podoba spremlja navedek iz Svetega pisma (Jobova knjiga), ki se v slovenskem prevodu glasi, "Na zemlji mu ni enakega." Dalje, Hobbes pogosto uporablja izraza *natural body* in *political body*. Dodaja sicer, da je politično telo "umišljeno", "umeten človek", ki je delo ljudi. V uvodu v Leviatan pa vztraja pri analogiji med obema. Med naravnim telesom in političnim telesom lahko vzpostavimo vzporednice: duša - suverenost, sklepi - državni uradniki, živci - kazni in nagrade ipd. V 22. poglavju II. dela k vrsti primerjav iz uvoda dodaja še korporacije, ki so "podobne mišicam naravnega telesa", in jih označi za dele države. Korporacije so pri Hobbesu "združenja, podrejena" državni oblasti, vendar po drugi strani uniformnost njegove teorije političnih struktur uveljavlja načelno enakost države in korporacije. Na Hobbesovo državo lahko torej gledamo tudi kot na svojevrstno korporacijo. Ne glede na to, ali se strinjamo z branjem Hobbesa Carla Schmitta, ki je v dvajsetih letih v Leviatanu razbral nadaljevanje tem politične teologije in teološke politike, je (tudi za Schmitta samega) Hobbesova konstrukcija države v odločilnem smislu racionalistična.

Opisu naravnega stanja in moči, ki jo v njem imajo racionalni impulzi v človeku, so posvečena tudi poglavja iz Hobbesovega zgodnjega dela *Elements of Law Natural and Politic*, ki vam jih ponujamo v branje. Naj mi bo dovoljeno opozoriti, da je to prvi drobec iz Hobbesovega opusa, ki je na voljo v slovenskem prevodu. Prevedeni drobec naj bo opozorilo na ogromne prevajalske dolgove do klasikov zahodne miselne tradicije, ki jih imamo. To, kar premoremo v domačem jeziku, so dejansko le fragmenti in nič več. Ta ugotovitev nas zavezuje k delu: poleg prevodov novjših in najnovjših besedil s svežimi pogledi na vznemirljiva družbena vprašanja sedanjosti bo *Časopis* skušal še kdaj s podobnimi drobcami opozoriti na otoško naravo prevodov, ki so vedoželjnemu slovenskemu bralcu na voljo iz izročila, na katero sicer stalno prisegamo.

Igor Pribac